

ԲԱՐՈՅԱԳԱՆ

ՈՍԱՆ ՈՒ ԾԵՓՈՂ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՐՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՎԵՂՄԵՐ

(Հարստիկ-Բախտի)

15. Խոխտ տեսնողներին մը:

Խոխտնէս առջի երկու օրերն՝ իրեն ծառայող եղբայրն կաշառելու ջանացած էր. բայց ի դուր, Սախյան իւր ազատութեան յոյր կարած չէր: Բայց ի վերի փեղկէն, հարկ էր որ իւր բանան ուրիշ դուռ մըն ալ ունենար. վասն զի յայտնի նշաններէն իմացաւ որ իւր քնացած առեւտրի քանի մը հողի իւր բանան եկած էին: Վերէն իջած չէին կրօնար բլլալ. վասն զի անկողնի փեղկին ճիշդ տակը զետեղած էր եւ հարկ էր որ եկողը տեսներ. փեղկը բացուելու առան սաստիկ իր շառաշէր, այնպէս որ իւրաքանչիւր իջնաբար բացուած առեւտրի ճայնէն կ'արթնային, խոխտնէս բոլոր ջանքն էր այս երկրորդ մուտքը գտնել եւ իժէէ կարելի է անկէ փախչել: Վրէն փախչելու ծրարիրն չխնած էր: Աժտին ոտըր կտարելով պատնէլի զէնք մը շինած էր, եթէ պահապանը ներս գար, անով զինքը պիտի զարնէր, դուռս պիտի փակէր եւ մերձակայ բնակչաց ձայն պիտի տար: Եւ այսպէս օգնութիւն գտնելու միջոց բնաւ. չէր տարակուսեր: Բայց ամէն բանէ յառաջ Տարի էր որ այս մուտքը գտնէր. բայց որովհետեւ միայն իւր քնացած առեւտրի ներս կու գային, անկողնի փոխադրէր, որպէս զի ներս գալու առան տեսնողներն:

Այս ժամանակէն սկսեալ խոխտնէս հանդարտեցաւ. շատ անգամ սուտ քուռ կը ձեւացընէր, յուսալով որ որ մը պահապանը յանկարծակի կը բռնէ. բայց մինչև յարգ ամէն բան անօգուտ եղած էր: Սախյան բնաւ մտքէն չէր անցընէր, որ իրենց ներս գալու օրը՝ խոխտնէսին կէտկոյնն մէջ առատ ափսոս կը խառնէին, որպէս զի քուռը տանի:

Այս ծակին մէջէն Տը. Բուրնգային բտածին համմտած՝ դաւաճաններու խորհրդակցութիւններն լիովին իր լուր, եւ իրենց ծրագիրն լաւ իմացած էր. սախյան զայն ի դերեւ ճառելու առ այժմ՝ յոյս մը չուէր:

Գոնէ ասով իր մտիւրբուրէր որ մտաւոր վատնք մը չկար: Եւ ոչ ալ օրն որոշուած էր. գուհեբիցուն ամառնային գրուած տոմարկին մէջ բուռածն լակ ենթադրութիւն մըն էր, բայց ոչ առանց հիման: Գոնէ. հրապարակաւ կարծիքը կուտայ կամաց պատրաստելու եւ կողմակից շահելու դրացած էին: Լարկան այս կողմակիցներուն հետ ալ խոխտնէսին պէս վարուած պիտի ըլլան. հաղիւ դաւադրութիւնին իրադրութիւնն ետեւ. ամէն բան որոշ պիտի իմացընէին: Այս իրադրութեան համար քանի մը որոշ պայտանակալներ որոշուած էին, որոնք արդեն ամէն բանի կը յանդգնէին, եւ բանալի մէջ տրեղ կարգ ու կանոնը վրայ գտնէին: Ոմանք յառաջուան աւազակական կեանքը նախա-

մեծար կ'ընտրէին, ամենը ալ անձնական պատճառներու համար զահեբիցուն դէմ կը գտային:

Խոխտնէս իւր բանտին մէջէն այս առն բան իմացաւ: Այս ամէն բան լսելն, իւր սիրելի գահեւիցուն դէմ պատրաստուած փոթորիկն զուշակէն եւ տեսնելը՝ թէ ինչպէս ստույգնաբ փողովաբ կը խաբէին, այս ամենայն խոխտնէսին դաւան կու գար: Թէպէտ եւ Տը. Բուրնգային նիւթած չար նենգութիւններն լսելով՝ եւ մտածելով՝ որ գահեւիցին այս Թէպէտ իւր բարեկամը կը կոչէ, սաստիկ կը զարհուրէր ու կը դադարէ: Տը. Բուրնգային խոխտնէսին ամէն բան իմանալը գիտնալով՝ սաստիկ կը զուարճանար. ուրիշներն իրատ կու տային եւ կը զգուշացընէին զինքը, բայց ինքը ծիծաղելով պատրաստ կու տար թէ՛ իւր ընելի մասնութեան ամենամեծ պատիւնը այս է:

Երկու Գուռագոններուն Տոգդարին այցելութեան զացած օրը, Տոգդարը Մանգայիցին հետ բանտին վերնադասն քովը նստած կը խոսակցէր, այնպէս որ երկուքին խոսակցութիւնն խոխտնէսին արդ լսէր: Ասանց գիտնալ սեղանի մը քով նստած էին Մանգէլ, Գոռնէյը եւ Գամբուրան. եւ առանց ամենեւին երկուքին միտ չնկնալ՝ զինուորական խաղ վրայ կը խօսէին: Մանգայի՝ Տոգդարին իրատ կու տար, որ խոխտնէսին դէմ ունեցած վտանգաւոր վրէժխնդրութիւնն ետ կենայ: Գարացէ մերժուած այս երկուստարէն մեծ ճարտասանութիւն կը գործածէր: Թէպէտ եւ շատ բան շինելով կը խօսէր, որպէս զի խոխտնէս չիմանայ. բայց Բուրնգային տուած բարձրամայն պատասխանէն խոխտնէս անոր հարցումներն ալ կը հետեցընէր: Երբ որ Մանգայի արշաւէն օր քիչ մը ցած ձայնիւ խօսի եւ կամ ուրիշ տեղ, եւ երբեմն, Տոգդարն պարզութեամբ պատասխանէր. «Բայց, սիրելիս, ե՛նչ կ'ըսես, այս խոխտնէս շատ մը չափ ալ արժէք չունի. ամէն բան իր լսէ, կ'իմանայ. բայց ի՛նչ օգուտ: Ի՛ր հոգեկան կարողութիւններն չի կրնար գործածել, խելքը թմարած է:»

«Ենթադրենք որ շատ մ'ըլլայ, կրննէ Մանգայի իւր բարակ ձայնովը, բայց տիրոջ վտանգաւոր շուն մը ի՛նչ կ'ընեն. մերթադեքմաներու կը յանձնեն, որպէս զի սասկեցընեն: Սաւարէլ Զեւուսեանն՝ ինքնապահպանութեան մի մասի միջոցն այս է, կ'ըսէ: Մանգէլին մեկնութիւններն կարգաւցէր եւ իր տեսնէր որ մարդ իւր կեանքը, ազատութիւնը, պատիւն կամ դատարարութիւնը պահելու համար կրնայ իւր թշնամին սպաննել:»

«Կարալէմ, Մանգայի, զիպաւած ագիտաց գրածներն այսպէս շարաշար մի մկններ. եւ քեզիլու կը հասկընամ: Բայց այս գէշաբեր ինծի գուարձութիւն կը պատճառեն: Մի՛ վախնար, եթէ մեզ վտանգ սպառնայ, եւ մեր բանտակալին մահը կրնայ զայն անցընել, մի կարծեր որ զինքը մեռցընէլէն կը վախնամ. բայց առ այժմ՝ խոխտնէս մեզ չի կրնար վնասել. ուստի զինքը հիմա մեռցընէն անօգուտ է. կրնաք դեռ զինքն օգտու գործածել:»

«Կը սխալեմ, Տոգդար, կրնայ դեռ փախչել:»

«Այն առնե Բոլմախման եղբայրը մահապարտ ըլլալ:»

«Եթէ է Եւլիքիսիսի եղբայրն կամ Արիւսմ եղբայրն ալ մեռցընել տար, Ի՞նչ օգուտ»:

«Այոպի բան մը մասածնել իսկ ան հնարին է. Եղբայր Յովնայի ան գիտէ որ եթէ խմենէն փախի՞ իւր զբաղը կը կորսուի: Բայց լուր, Ման գայոյ, գուռ հաստաորով մարդ մըն ես, լուր թէ ինչու համար զխմենէն ողջ կը պահեմ»:

Մենք այդ հետաքրքրութեամբ տկնել դրաւ.

«Ինչու»:

«Վասն զի ես Եգուստորի յորինուածութեան փոփոխութեան տեսնել կ'ուզեմ»:

Մենք այդ ուղղած Տր. Բալանդային երեսը կը նայէր:

«Չե՞ս հաղորդար բռած»:

«Չէ՞նք, կրկնեց Մենք այդ»:

«Ուրեմն, մտածէ ասոր վրայ, ըստ Տր. Բալանդայ միշտ հօծեւելով, եւ ինքի պէտքը. դաւաճանութեան մասնակից կ'ըլլիր, բայց պայմանութեան չէ: Ընդհանրապէս մարդ մի մեղքներ. վասն զի զբաւլ է թէ . . . »:

«Որ ասը առնուցու, սրով անկցի, և ըստ Մենք այդ ակամայ կամքը խօսքն ամբողջացնելով»:

«Ճիշդ է, կրկնեց Բալանդայ ծիծաղելով, վերջապէս ուղիղ ծամբան գտար: Թող որ այն զի մայր նստողներն յառաջ անցնին: Եթէ կ'առաջաւորեան զո՞ր ըլլան, մեր պայտպանած «մարգիտութեան» համար այս նշանակութիւն մը չ'ունենար»:

Թանկարծ ծուլապաղ Եղբայրներն մէկը վազելով ներս մտաւ. եւ թէ Բալանդայի եւ թէ միւս պաշտօնակալաց խօսակցութիւնն ընդհատեց: Յայտնի էր տեսնուէր որ յանդիման կ'ուզէր զէ պատահած պիտի ըլլար, եւ ամենուս աչքն անոր վրայ դարձաւ: Հետաքրքրութիւնն յագեցաւ. «Երկու Գոսանդոներն կառքով եկան եւ կառքը դրան առնելու կ'եցայ»:

Այս բոլորովն նոր լուր մըն էր. վասն զի Լօթի ուրիշին մտադրութիւնը գրգռող ամէն բաներէ կը զգուշանար: Մոլորաբար անգամակիցներն ծածուկ ներս կը մտնէին, այնպէս որ բացիք բան մը չէին իմանար. հիմա յանկարծ անշուք դրան առնելու շքեղ կառք մը, Հարի էր որ մտադրութիւնը շարժեր եւ շատ փոքրաբար կերպով:

Ներկայ եղողներն իրարու հետ չխօսած՝ յանկարծ պարտէջ ամսող գուռը բռնակէր բացուեցաւ. եւ Երեքեզ Գոսանդայ աստիկ խաղաղեան ներս մտաւ: Եսկիլ ետեւէն մտաւ՝ շրթունքներն գծկամակութեամբ բացած եւ արեւորեցրելով:

Եւր Գոսանդայ զՏագգորն տեսնելու պէտք չհտակ վրան գնաց եւ խօսելու սկսաւ. «Ձեզ գործերու վրայ շատ ուրախ եմ, ձեր տունը գացի եւ զեզ հոն չգտայ: Եսկիլ ինքի ըստ որ հոս պիտի ըլլաք, զի առ ձեզ բերող խորիներուն վրայ հոս ալ կրնաք խօսիլ»:

«Այնչի լաւ կ'ըլլար, Տէր, պատասխանեց Տագգորն, եթէ քիչ մը նուազ աղվաւ գայիք. դիտէ՛ք որ հին կարգադրութեան մը համաձայն՝ Եղբայրներն Ցամար եկած ասեմ՝ մտադրութիւն շարժող ամէն բանի պիտի գտնուան»:

«Այսպիսի բաներու վրայ յարմարաւորն առնել մը խօսեցէք հետս, կրկնեց Գոսանդայ մերժու-

ղական շարժում մ'ընելով, եւ պատասխանը կ'առնուէր: Թող տուէր որ այս պարզ քաղաքակրթական խորհրդներէն շատ աւելի ծանր նիւթ երև. վրայ խօսիմ: Երբ սկսաւ Լօթեբու մէջ երկու տեսակ քաղաքակրթութիւն գործածուիլ. երբ սկսաւ թիւլ արուիլ որ Լօթին մէջ մտաւ բան մը գործէ եւ միւս մասն բան մը չ'ընենայ»:

«Բանի որ Եղբայր հաւանութեամբ կրկնեց Տր. Բալանդայ հանդարտութեամբ, այլեւայլ առտիճաններ որոշուեցան: Քաղաքացիականութիւնն երկու տեսակ չէ. այլ զանոնք անտույ աչքերն այլեւայլ են. եւ եթէ աչքի վերահասութիւն ընողն անմիջապէս արեւուն նայի, կրնայ դիտարկողովն կրկնուլ. մէկն արեւը կը տեսնէ, իսկ ուրիշ մէկը՝ ոչ. արեւը միւսնայի է եւ ամենու համար կը ծագի»:

«Պատուելի, թէ եթէ եւ ծաղրածութեամբ մը թրթռաց Գոսանդայի ձայնը, աչքը կապուած մարդ մ'արեւու առջիւղ ճառագայթներուն մէջ առնել՝ եւ բռնէ, որ զով մտաւուն է, շատ գիտարկութիւն մը չէ ձեռքի համար: Բայց ձեր օրինակն հոս ամենեւին արեւը չուի. ես ալ ձեզ պէտք Լօթի Մեծ եմ, ձեր աչքին տեսած լայն իմ աչքս ալ կրնայ տեսնել: Լիմա քաղաքը . . . »:

«Եղբայր կղենպատ, լուր՝ գուշեց Բալանդայ. «Ինքի լուսնութիւն չէ՞ս կրնար հրամայել. եւ ինչ որ ինքի շշուկանցիք, հարկ չէ որ ասոր նկատմամբ լուսնութիւն պահեմ»:

Բալանդայ երեք քայլ առնելով Մեծ ժողովարանին փեղկին քով գնաց բռնութեամբ փեղկը բացաւ եւ երեքանկիցն սեղանին վրայէն Մեծ վարպետին նշանն առաւ:

«Տղա խաղաղութիւնն մէկի ձեզ, գուշեց Գոսանդայ. ալ բաւ է լիմա քաղաքը . . . »:

«Իրեւ. Մեծեան արժեւոյ՝ կրկնեց Բալանդայ ճոխութեամբ մը եւ կապող մտաբան չբարեկարգուած աստղը իւր վրան հաստատուլ, Վիշապ Լօթին ինքի տուած իշխանութեամբ կը հրամայեմ ձեզի, Եղբայր կղենպատ, որ . . . »:

«Ինչոյեցէք ձեր հրամաններուն, անայտը չկայ»:

Այս միջոցին պաշտօնակալներն սեղանին բռնէին եւ անիկ մօտ եկան:

«Ծառայող Եղբայր գուռեր փակեն՝ հրամայեց Տր. Բալանդայ, եւ Գոսանդայ հրամանը ծառայեցաւ փակեց: Երիտասարդ Գոսանդայ Տօրքով մերձեցաւ:

«Եղբայր կղենպատ, սկսաւ Տր. Բալանդայ, ձեր երգումն չլաւ հնչեց: Աստիճանաւ ինքի հաստար էք, բայց այս Լօթին մէջ իշխանութիւնն իմն է: Բացարձակ Գոսանդայութիւն ուխտած էք, ուստի եթէ լուր կը հրամայեմ, չէք կրնար խօսիլ»:

«Չեւերու վրայ չխօսիր, կրկնեց Գոսանդայ, մեր նիւթին գառնաւոր: Մարգարապետութիւնն որու չէր էք եւ զայն դործադրելու համար ընկերներ որոսացեր էք»:

«Եղբայր, գուշեց Բալանդայ պաշտօնակալներուն գառնաւոր, ըստ մեր կանոնի՝ երգման զանց մը պատճելու իշխանութիւնն ունիմ, թէ արգելգը ուրիշ երգմանայցիներ ուլ կան»:

Պաշտօնակալաց ձեռնարկներն մէկ շարժմամբ

որոնք գաղտնաբեր շփոթեցին: Մտնողայն ձեռքը վերադարձնաւ տակ առնելով կամայուկ մը ձեր Գալանդոյի ետեւն ահապա:

Եակոյ վրան գտող օճիքէն բռնեց եւ պաշտօնակալայ ջուլի նետաղ զինքը: « Եթէ մեր կենանքը պիտի պաշտպանենք, բաւական է որ մեր թշնամիներն առջնահին ըլլան, մեր ետեւը թշնամի չենք ուզեր: »

« Տե՛ղքք իմ, հրամայեց Գալանդոյ, սուրբընիթ հանդարտ թողուցէք, այն կանաններն որոնց համեմատ երբեմն եղբայր մը իւր կենանքը կը տուժէ՛ կ'որչուն միանգամայն, որ իւր աստիճանն ունեցող տառուերկու հօգույն առջեւ ինք զինքը պաշտպանէ եւ միայն անոնցմէ դատուի: »

« Չեր կենանքը բառնալ չէ գիտաւորութիւնս, բաւա Տր. Բալանդոյ, միայն հրամաններուս ազդեցութիւն տալ կ'ուզեմ: »

« Դժբ ընտանեաց շատ մօտ եղող երիտասարդ մը բռնած էք, բաւա Գալանդոյ առանց Վարպետին հրամանին միտ դնելու: Այս բողբոյս պէտք է որ զինքն ազատէք: »

« Բաղատեցէ՛ք բաժնիւր: Դժբ կ'իմանաք: »

« Ձե՛ն կ'իմանայ, զիս, գոչեց յանկարծ գետնէն ձայն: Տէր Գալանդոյ ազատեցէ՛ք զիս, ութ օր է որ հաս կը նստիմ: »

« Գեռ կըսեմ ուրանալ զոչեց կատաղաբար Գալանդոյ, իսկ Եակոյ փեղով բանաւոր վնայ էր: »

« Խիմկէն Տիմայ կու գանք, » գոչեց Եակոյ վերէն: »

« Փա՛նք քեզ Ատուած, » ըսաւ վարէն խիմկէն: »

« Կեցի՛ք, հրամայեց Տր. Բալանդոյ, Ե՛ղբորք, օգնեցէ՛ք, զայցեցէ՛ք գառնք: »

Գալանդոյանքին երկու Գալանդոսներուն վրայ յարձակեցան. Սանդիկ յովոզի պէս կատաղաբար ձեր Գալանդոյին վրայ նետուեցաւ եւ զինքը զետին պատկեցեց: Եակոյ վեր ցատկեց զպոսնէն ըսողմահար հանեց եւ ուղեց հօր օգնութեան հասնել: Մանդոյայ եւ Գառնէլայ ասոր վրայ նետուեցան: Գամբուզանա՛ Տուրիզային սիրոյն համար, ընելիքը չգիտնալով վաղուաւորն հանեց եւ կռուողներուն շարք կողմէ սկսաւ պոռալով գառնալ, բայց ծառայ մէկ կողմէն ալ օգնելու: Առուս ձայնի միտ առաւորը Եղբայրներն ալ հրաւիրեց, որոնք բնականաբար Բալանդոյին հրամանին հետեւեցան: Ասոց քաջամէկ ֆախէն որոշուեցաւ. եթէ չգային թերեւս բոլորովին ուրիշ կերպարանք կ'առնուր: Անմիջապէս հարկն ու որդին կապուած՝ զետին վրայ անըտած կը կենային եւ բերաններն գալլա՛մը գրուած էր: »

« Հաս կը ցաւիմ, որ ի՛նչ այդպիսի վերջացաւ, ըսաւ Տր. Բալանդոյ պարտութիւն մը, բայց դուք այդպէս ուզեցիք: Չեր երգեմ՝ ըսած կանոններուն համաձայն կենալերնիդ կարողացիք, եւ կը յաւատարմութիւն պիտի ցուցնէ թէ մասնիկներուն ինչ տեսաք մահ կրնայ տալ: Ա՛լ երկայն չի տեսեր, եւ Վիշապն՝ Իշուառարի Տաճարին վրայ պիտի կարենայ իւր զրօշը բռնալ. մինչեւ նոյն առան մեր կայանաւորներն էք, անկէ ետքը կըսեմ բոլոր աշխարհէն քարոզել, որ երգմանաւոր մասնիկ էք, »

Վարպետին ծանուցեց ըսած այս խօսքերուն իւր լուսնիւն մը յաշտեց: Քանի մը վայրենեց Բալանդոյ ծառաներն մէկը կանչեց եւ զազանի հրամաններն տուաւ: Շտառն զԳալանդոյ թեւին տակէն բռնեց, միտ երկու ծառաներն ալ օգնեցին եւ այդպէս քաշկուտելով տարին: Ետքը Եակոն ալ նոյնպէս ըրին: »

« Մասնիկները գեռ պիտի ապրին, » հարցուց Սանդիկ, որուն կարմրախառն աչուրներն աբխաշտութեամբ կը փայլէին: »

« Յարգ այդպէս լաւ էր, կրկնեց Տր. Բալանդոյ, բայց գեռ քանի մը զգուշութիւններ ունիւր ընելու: »

« Գալանդոյանքին իրենց տեղը դարձան եւ Մանդոյայ դարձեալ Բալանդոյին ջուլի նստաւ: »

« Ի՛նչ երթալով վառագաստ կ'ըլլայ, ըսաւ Մանդոյայ, Եակոյ մասնած պիտի ըլլայ, չեմ հաշտուիր: Դժբ ուր ինչու դաշունի հարուածով մը . . . առգէն բարոյապէս ներեալ է . . . »

« Ես տպանել չեմ ուզեր, նոյնպէս Լօթն ալ պէտք չէ պաննել: Գիտե՛ք, Տէր, որ իբրեւ Քրտմասան՝ քաղաքական ուղղութիւն չէ ըլնելիք, այլ միայն՝ մարդկութեան, » համար կը կուտիւ: »

« Մարիամն Յիսուսեանը . . . »

Տր. Բալանդոյ անհարգութեամբ դարձաւ ծառայող Եղբայրներէն միայն, որ լաւ մը տալ կ'ուզէր: »

« Գալանդոյին կառքը գեռ կը սպասէ դուռնը, » ըսաւ ծառան: »

« Ա՛, կրկնեց Բալանդոյ ժպտելով, գեռ կըսեմ երկայն ասանն սպասել: Գնա՛ կառապանին բռն, որ Գոյանդոյ իւր օգուտով պարտիկ ետեւի գոնէն դուռն էլաւ: Թող առնէ գառնայ: »

Ծառան երթալէն ետեւ Տր. Բալանդոյ խօսելու սկսաւ. « Եղբայր, հարկ է որ քիչ մ'առնուան համար ծածկուիր: Խիմկէնին պէս մէկու մը կորուսիլը շատ հոգաւ չէ: Եթէ որ յառաջան պէս Արարիկ Մարեային աշըք մտած ըլլար, բնական է որ իբրեւ աւելի կը գծաւարանային: Բայց երկու Գալանդոսներուն նկատմամբ այդպէս չէ: Հայրն ու որդի իբրեւ ապառաժաւ ծանցուած են. հարկ է որ աղմուկ հանենք թէ տէրութիւնն այս երկու տնձիւրք մէկտեղէ՛մ վերցուց: »

Հաւանութիւնն տուց ծիծաղ մը նշմարեցաւ ներկայ եղողներուն երեսը: Մանդոյայ ձեռու ըններն շփելու սկսաւ եւ տաք ձայնով մ'ըսաւ. « Միայն ուղղակի տեսաւ թէ ի՛նչ շնորհակցեց, ճշմարտութեան դէմ մեղ է կ'ըլլայ: Բայց եթէ ըսնեք — « Կարելի է որ տէրութիւնն այդպէս ըսած ըլլայ — այս բողբոյսին ներեալ է, վասն զի կարծեմ չէ՛ որ այդպէս ըլլայ: »

Բարձրաձայն ծիծաղ մը յառեցաւ, եւ Մանդոյայ իւր գիպածաճաղիտական յաշտեցութեան վրայ ստատիկ ուրախացաւ՝ սկսաւ դարձեալ ձեռքերն շփել: »

Ծիծաղը դադարեցէ՛ն ետքը Բալանդոյ խօսքն յառաջ տարաւ. « Տէրութիւնն ամէն կերպով պիտի ջնայ, որ այս անհամայն կառնածն կերպով մը վրայէն նետէ: Գալանդոյին կառապանը պիտի իմացնէ որ իւր տէրերն հաս մտան, եւ պիտի սկսին

այս Տոմարը խաղաղեւէլ, Այսպիսի վտանգաւոր գիւր մին է այս, որ եւ ըստ կարգադրութեանցս պատահանաւորութիւնն վրաս կ'առնուի: Հարկ է որ ժամանակն օգտիւ գործածենք եւ բարբոթին անհետ ըլլանք: Բայց ոչաններն պէտք է որ պահենք եւ մութը կ'սկսուին պէս զխիճէնս ուրիշ տեղ փոխադրենք: Եթէ ժամանակ ձայն երևուի Գոսպոններն ալ կը փոխադրենք, իսկ եթէ ոչ՝ մինչեւ որ փոթորիկն անցնի՝ փոխաշուր գլխակէն մատար կ'իջեցնենք եւ այնուհետեւ Սանդեղին կը յանձնենք:

«Ես՝ կրկնեց Սանդեղ, աւելի յանձն կ'առնուի՝ երեքն ալ խղճելը. առանց արիւն թափելու իբր կը լինայ եւ յայտնուելէ ապա կ'ըլլանք»:

«Արեւը այս երեք հոգւոյ կեանքը չէ՞ կըրնար երբեմն մեզ օգտաւոր ըլլալ, կրկնեց Տր. Բուլանդը: անոր համար առ այժմ՝ կը պահեմ՝ զիրենք: Միշտ մեր ձեռքն են. բայց մեղացիներն ետքը, եթէ մեզ հարկաւոր ըլլան, չենք կրնար զիրենք վերադարձնել կենդանացնել: Ձխիճէնն ո՞ր տանինք?»

«Աճենն աւելի լաւ կ'ըլլայ, բոսա Գամբուզանա, եթէ Երբայր Փառասնոս Ռէշոյին քուլդ դնենք: [Երան վրայ տառնինք տուն մ'ունի, որ երբեմն իւր փոխները՝ պահելու կը գործածուէր: Գահերեցն անոր հախաներն ի գերեւ հանեց. այն որսուցի ի վեր տուր պարտաւ մնացած է: Հնո քանի մը կատաղներն կան, որոնք լաւ բանաստեղծութիւն կրնան բնէլ: Խնդիրն հնո է, որ զխիճէնս ի՞նչպէս տանինք?»

«Ահի գիւրին բան չկայ, բոսա Բոյանդոյ. այս իրիկուն քոց կտաք մը կը խաւրեմ եւ Անորատն ուրիշ երկու Եղապար օգնութիւնամբ զխիճէնս կը փոխադրէ: Մեկ գիշերուան մէջ զիրեն այնպէս հեռու կը տանին որ ալ վտանգ չի մնար»:

«Բայց եթէ կառքը մարգու հանգիպի, եւ խիճէնս անոնց օգնութիւնն ինչպէ՞ս»

«Պիտի նայիմ որ այսպիսի բան մը չհանգիպի, կրկնեց Տր. Բոյանդոյ. բայց եթէ այսպիսի դեպք որին ալ պատահի, Անորատն կ'ընէ իրենց որ կարեն մէջը յիմար մը կայ, որ յիմարանոց կը տանին. եւ առաջ ամեն փորձանքէ ազատ կ'ըլլան»:

«Զիրենք խղճելը շատ աւելի յարմար կը կարծեմ, կը պնդէր գարձեալ Սանդեղ. բայց որովհետեւ պատասխանատուութիւնն ձեռք վրայ կ'առնուր, բռնիք մը չունիմ»:

Հարկաւոր զգուշութիւններն բնէնն ետեւ՝ դաւաճաններն իրարմբ բաժնուեցան. Տր. Բոյանդոյ զՈւշոյ եւ Անորատն գտնելու գնաց, որպէս զի իրենց յանձնուած պաշտօնն իմացնէ:

Երկուսն ալ Մեծ վարդապետն ձեռքը անշունչ գործիք ըլլալով՝ Տնապոնդութեամբ հրամաններն յանձն առին: Անորատն Ռէշոյի ձեռքէն սպառնալիցի մ'առաւ, որով այն տան մէջ իբրեւ տէր իւզածը կրնար տրամադրել, իսկ Տր. Բոյանդոյն ալ վկայագիր մ'առաւ, որ ի հարկաւորութեան՝ Գորդիպոյ Ամբիֆին յիմար ըլլանք պիտի հաստատէր:

16. Խոնարիկութիւնը:

Ալ Երայիշեալ գէպերեն Օգոստոսի սկիզբներն հանդիպած էին՝ ֆիզիքի բնակիչքը եւ գաւառաններն արեւելէն կողմակիցներն եւ մահաւանդ ասոց զահ գնացողներուն ընտանիքը աստիկ խուս՝ ված ու գրգռուած էին: Գարնադրոյին կտար պարտաւ ետ դարձան. կառապանին բաժնի՝ թէ հայրն ու որդին ոտք ժողովարանին ելան, փոքան անդ աւելի չգարկաւ, բայց երբոր ժամեր անցան եւ ասոնք չեկան, Տոննա իզայելլա եւ Տարբիդա սիրան շարաշար կասկածներն ունենալ:

«Անհետացան», խիճէնի պէս անհետացան, ի կըրէր այս վերջին տխրութեամբ: Մայրը դոտեր կարծեալք չէր ուղեր սկզբան անդ հաւանիլ. ոչ թէ իւր ամուսնոյն եւ որդւոյն չեքուպը զարմանալի չըլլալուն համար, այլ ամեն երկիւղ փարատող պատճառներն որոնել փութէր:

Կառապանը նորէն կանչուեցաւ եւ մահրաման հարցումներ եղան: Իբր մէջտեղ ելաւ: Գաւառնոյ եւ որդին անէն ելած չէին, այլ հնո ռապոյցներէն մէկն եկած եւ ըստ էր, որ միւս գրեւունքն ելան քայցին:

Երկրորդական պարագաներն ալ՝ այս Բրիկու կանանց միտքը հանդարտացնել չէր կրնար: Նոյն փողոցին մէջ ծախուող մը չկար. հետեւ փողոց մըն էր. կառապանն ալ տունը տեսած չէր, այլ պատին մէջ հաստատուած անշուք գահակ մը: Աճեն բան գարնի, առակաւոր եւ վտանգաւոր կերպարանք մ'ունէր:

Սակայն եւ այնպէս մինչեւ իրիկուն սպասուցին: Երբ նոսճանաւոր սկսաւ, ասոնց համբերութիւնն ալ հոտաւ. հարկ էր որ գործը խորհարդ եւ օգնութիւն փնտռէին: Բայց որմէ՞. իրենց տան կուսակիցներուն բնաւ վտահաւորութիւն չունէին, մահաւանդ թէ ամէնէն աւելի ասոնցմէ կը վախնային. բայց ուրիշ բարեկամ ալ չունէին:

«Ե՛կեք կը ծանցեմ գետ, գոչեց վերջապէս Տարբիդա եւ տեղէն ցատկէց: անունն Աստուած ձգեց միտքս. — Կարտիա Մըրենոյ է?»

«Իրաւունք ունիս, գնա, որ, կրկնեց Տոննա իզայելլա. բայց հայրը պիտի հանի՝ այս մեր ընթացքը. մեր ըստն անվայել ըլլալը. արդեւք հորդ ան համայ պարտաւորութիւններ չեն ծնանիր ամէկը»:

«Ամենին հագա չէ, բոսա Տարբիդա. շաբաթ մըն է որ սիրելիս անհետացաւ. հայրն ու եղապար զինքը փնտռելու քայցին, իրենք ալ անհետացան, եւ ասոնց բարեկամներէն մէկն ալ չի գտնուի. այս իրիկուն ամէնէն ալ աներեւոյթ եղան. եւ գետ մտածեմ, որ մէկուն կամ մէկուրին անհայտ ըլլալը կը կառնուէր: Մտածել, մայր, որ մեր հայրն ապտուելու համար կ'առնուէր այս քայլը. ինքը դիւրեւ կը ներէ. բայց եթէ զինքը ապտուելու բան մը չենենք, զայս երեքը չի ներեն»:

«Իրաւունք ունիս, Տարբիդա. միայն գահերէն կրնայ մեզի օգնել. բայց հիմայ ուշ չէ՞. կրեւնա՞ք իրեն երթալ»:

«Համարն կը մտածենք տոտր վրայ, եթէ իրեն չկարենա՞ք երթալ, բան մը կը կ'ըստցնենք»:

1 Հնդկի գործադրներ:

«Փորձենք» բռնով Ցոննա իգապէլա զանգաւն Տիւնցուց եւ Տրամիւց որ կաւքը լծուի։ Մայրն ու գումարը արագութեամբ մը կաւք տեսուելով՝ քսողորդէ մը գահ Տերիցուն գրան առնէ Տասան։

(Ըբօւնալիւն)

ՅԵՆՈՒՆԵՍԻՐ

ՆՈՐԱՆՈՐԻՐ

Էֆֆինիան ճոր աշտարակ մը 650 միլիոն քարնիոն-թէմար։

Փարիզի Indépendance լրագրին կը հետադրեն Լինտոնէ, որ Ենդիւնցիք Էֆֆինիան աշտարակին Գաղղիոյ տուն մէջ յաղորդութիւնը տեսնելով՝ որոշած են կրիին բարձրութեամբ աշտարակ մը կանգնել։ Էտուարտ Ալպրէն South-Casterոն երկաթուղւոյն վարին, որ ժամանակաւ Տայլէր եւ Քայէ փապուղւոյ (Tunnel) շինութեան խնդրին յարուցած էր, Carbutt՝ խորհրդանոցի անդամին Թ. Մանչեսթրի նեղուղին (canal) ճարտարապետին՝ H. Walkerին հետ ընկերութիւն մը հաստատած են 5 միլիոն ֆրանքի գումարագլխով, եւ ընկերութիւնն անուանած են Die Tower-Company: Աշտարակն երկաթեւ եւ անդղեական պողպատեւ պիտի շինուի եւ 650 միլիոն աւելի բարձր պիտի լըլայ։ Էֆֆինի պիտի հրաւրուի ծրագրի աշխատութեան մասնակցելու։ Աշտարակն նաեւ ստանալու վաճառանքներու պիտի ծառայէ եւ գաղաթն աստեղագիտաց եւ օդաբանից գիտանոց մը պիտի ունենայ։

Շարժեղա մերձանոց։

Լինտոնի մէջ ի տես գրուած է շարելու նոր մեքենայ մը, որ նոյն տեղւոյ տպարանապետաց եւ հրատարակչաց մտադրութիւնը գրուած է։ Նաեւ կատարման հրահրուեցաւ մեքենայն տեսնելու, որ եւ շատ զօվեց զայն, եւ նոյն առթիւն իրեն խոսած կարճ բանակցութիւնը 5 րոպէի մէջ շարուեցաւ եւ տպուեցաւ։ Մեքենայն կանգուն դաշնամորի ձեւն ունի եւ շարողին առջեւ կան չորս կարգ զարկի, որոնց իւրաքանչիւրը նշանագիր մը կամ թուանշան մը կը ցուցնէ։ Այդպէս զոր օր. փորձել մեքենային կատարելութիւնը. կը արուի գրաշարին անուն մը եւ անոր հասցէն. գրաշարը կը սկսի այս այն կարգի չօշակել եւ րոպէի մը մէջ 60—80 փողերու մէջ մայր նշանագրեր վեր կը ջցոյնի եւ կը շարունակ կարգաւ։ Երբ այսպէս տող կը կարմալի, զերէն իրենց իրենցն կը շարժին զեպ ի ձախ, ուր գործափարը լծակ մը կը շարժէ, որով նշանագրերը ձաւ լրանքներն մը բայ կողմէ կ'երթան, ուր հարած կապար կը դառնուի միշտ, եւ մանրերկրորդի մը մէջ արուած անուշք եւ հացէն հաստատանայլ եղած է։ Նայն միջոցին զերէն իրենց իրենցն նորէն իրենց առաջին տեղը կը գտնան։ Գրաշարն առով կ'ընայ կ'մանրերկրորդի մէջ 6 տող շարել եւ ձաւել։ Մեքենային գործածութիւնը սորվել իրիւրին է։ Գտնիք կը հաստատու թէ ասով 7/10—9/10 ժամա-

նակ աւելի կը խնայուի քան թէ միշտ յայտժ գանուած շարանքներն երբ, Արտուի թէ ամերիկեան լրագիր մը տողաւորի մեքենայ գործածելով շաբաթը 6300 մարք խնայութիւն կ'ընէ. ասոնց մէջ կը յիշուի ի մասնաւորի New York tribune, որուն տերն է Ուալէլա Ռէյտ (Whitelaw Reid) ի Փարիզ, եւն։ Այս մեքենան տարեկան 80 ֆունտ ստեւեկնով փփ կը տրուի, բայց 200 ֆ. ս. առահտաշէնայ տարով։

Ռոցապահ գործիչ։

Քիլպուտնի մէջ նաւապետն Wigan փորձ մ'ըրաւ իւր հրապիւղ գործելով, եւ ցուցուց թէ այս գործիքն ունեցողը բոցէն ու ծխէն վախ չունի։ Մեծ ժողովոյ մ'առջեւ եղաւ փորձը, երբ իրիկուն մը կրակ տրուեցաւ երկու մեծ փայտակոյտերուն։ Որոնք քարածիրով օծուած էին։ Բոլոր հանդիսատեսը սկսան հետանալ, բայց փորձ ընողն իւր գործիքովն յանկարծ կրակին մէջ յարձակեցաւ, որուն բոցը 16 ոտք կը բարձրանար, եւ փորք կաշեփողով մը մարջ կրակ, Հանդիսատեսը աւելի եւս զարմացան, երբ նոյն մարջը բոցին մէջէն անուշահոտ ինկեղիւնաց աման մը հանեց։

ՏՆՏԵՍԱԳՆՆ

Կաթ ճարիչիչ։

Ենդղեա նոր գիւտ մ'ըրաւ, այն է՝ կաթը փուլայ ձեւի մոճանել եւ փոխանակ խառնել կաթի՝ երկուր ասան պահել։ Այսպէս չորցուած կաթը մանրուած շաքարէ կը նմանի, բայց նաեւ չէրտ չէրտ ալ կ'ընայ չորցուիլ եւ այսպէս խահուէի, թէյի եւ այլ նմանաց գործածուի։ Չորցնելու կերպն հետեւեալն է. թարմ կաթին սերտնքն առնելէն վերջը՝ պղնձի գաւաթի կաթնայի մէջ կ'եռացուի միշտ եւ որ խառնայ, եւ վրան այնչափ ուղիտակ ցորենաշաքար կ'աւելցուի, որ դիւրափշուր լըլայ, իսկ քարեխառնութիւնը 20—30 աստիճան կ'ընու ազդուի որ համեւ օր զվեր չփոխուի։ Ասէի վերջը կամ չէրտ չէրտ եւ կամ հատ հատ կ'ընեն։ Փորձելցին որ 50 աստիճան բարեխառնութեամբ շատ ավել պահուած է այսպիսի չորցուած կաթին առանց ծաւր մը փոխելու։

ՄԵՆԵՐԱՆՈՐԻՐ

Փղղախոր ձի մը։

Դ ուրեմնպուրիի տօնախմբաւն մէջ գնուեցաւ հնգամեայ, գէր, զորշապատ բեղդիական ձի մը, որ զարմանայի յատկութեամբ մ'ախտուն մէջ երաժշտութեան փորձի կ'ընէ։ Լաւ միա զննել տեսան որ ձին բեկարք բանալով՝ օդ առնելէն վերջը շրթունքները կը սքուլէ, եւ ամեն անգամ չորս ձայն կը հանէ ճշգրի նման այն ձայնին, զոր շրթները ու կոշուած քաղցիկ շրթունքներով կը հանեն փողի ձայնին շատ նման։ խաչափայլ ամենեւին շարժում կամ սեղմում չէ կրեր եւ ոչ ալ օդը ներս կը կնէ։ Զին իւր այս եղբւր դիւտաւորաբար այն ասան կ'ախտորի երգել, երբ զարկն կը սպառի։ Նաեւ երբ